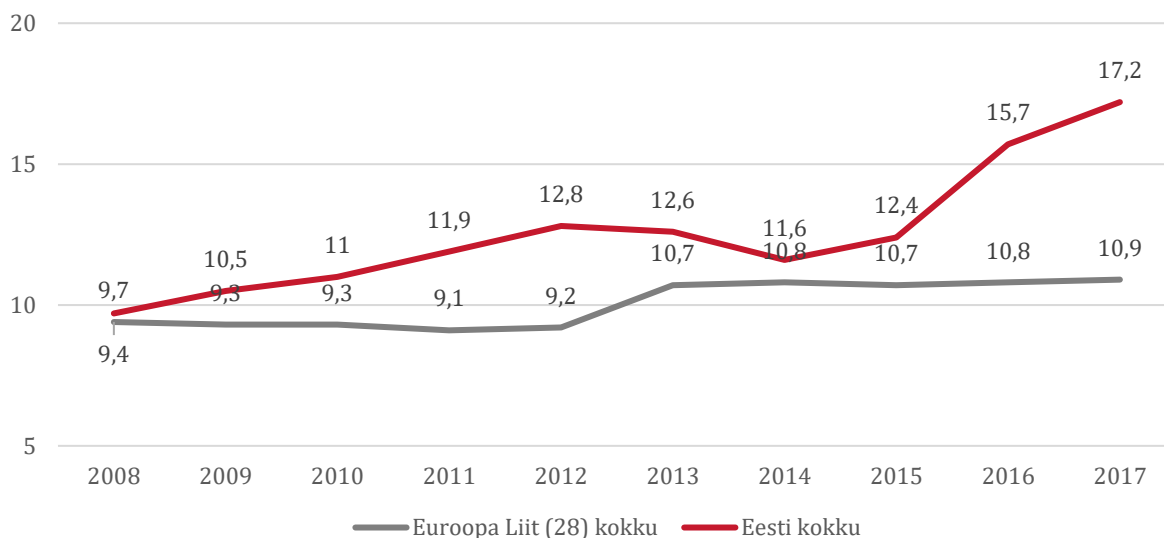

2. HARITUD INIMENE JA KULTUUR

Valdkonda on koondatud teemad, mis panustavad haritud elanikkonna ning kultuuri jätkusuutlikkuse tagamisele – kvaliteetne ja kättesaadav tasemeharidus, oskuste arendamine ja elukestev õpe, eesti keel kultuuri kandjana ning kultuuri elujõulisus.

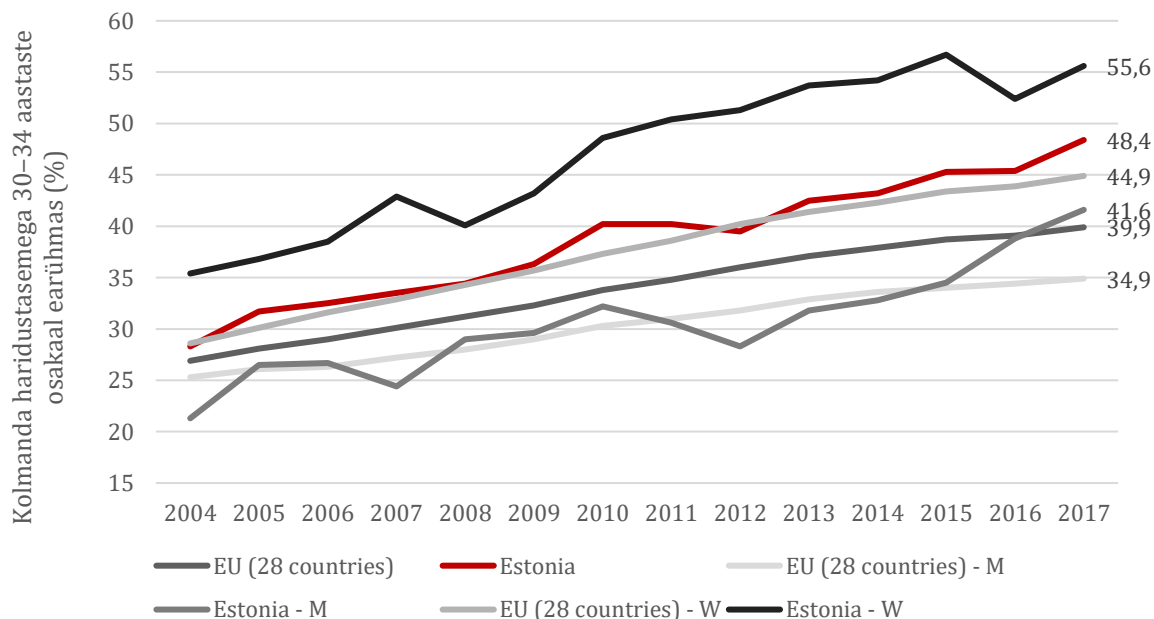
1. Hetkeolukord

Joonis 1. 24–65-aastaste inimeste elukestvas õppes osalemise osakaal (mõõdetakse nelja viimase nädala jooksul)

Allikas: Eurostat

Joonis 2. Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal earühmas (%)

Allikas: Eurostat

Eesti haridussüsteemi kvaliteedinäitajad on üldiselt väga head. Kasvamas on 4–6-aastaste laste osakaal alusharidusesⁱ. Põhihariduse tugevat taset nii Euroopa kui ka maailma mastaabis iseloomustab Eesti 15-aastaste noorte silmapaistev edukus rahvusvahelistes PISA uuringutes. Eesti kõrgharidus on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline, kasvab välisüliõpilaste osakaal. Ülikoolid on rahvusvahelistes pingeridades kõrgel kohal.

Probleemiks on madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte suhteliselt suur osakaal (10,8% 2017. aastal), mis on püsinud viimastel aastatel muutumatuna. Nooremate vanuserühmade hulgas kasvab keskhariduseta inimeste osakaal – **põhikoolilõpetajatest jõuab keskhariduse omandamiseni vaid 80% noortest.** Põhikoolijärgsetes ja keskharidusejärgsete õpiteede valikutes on suured piirkondlikud ja soolised erinevused.

Oluliseks suunamuutjaks kogu haridussüsteemis on liikumine **terviklikumale pädevuste käsitlemisele.** Kiiresti muutuvus ühiskonnas tulevad toime inimesed, kes on avatud uuele, on iseseisvad, julgevad ja oskavad pidevalt õppida, suudavad kiiresti valikuid teha, loova mõtelda ja tegutseda. Valdav osa tulevikuoskustest on sotsiaalset laadi, olles seotud inimese hakkamasaamisega iseendaga ja teda ümbritseva inimvõrgustikuga.ⁱⁱ Tulevikuühiskonnas hakkamasaamiseks pole olulised mitte ainult teadmised ja kognitiivsed oskused, vaid ka metakognitiivsed oskused (kriitiline mõtlemine, eneseanalüüsioskus, loovus, õpioskused), inimese sotsiaalsed ja emotsionaalsed oskused ning õppijate hoiakud ja väärtused.

Õpetajate vananemine ning laste arvu vähenemine rõhutab **vajadust tegeleda õpetajate järelkasvuga.** Nii üldhariduses kui ka kutseõppes on 30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal püsinud 10% lähedal (alushariduses veidi rohkem). **Õpetajate vanusest tulenev asendusvajadus on märkimisväärne,** sest 19% õpetajatest on 60-aastased või vanemad (kutseõppes 24%). Eriti tugevalt ilmneb probleem matemaatika ja loodusteaduste õpetajate puhul. Eri uuringud ning vähene sisseastujate huvi õpetajakoolituse erialade vastu näitavad, et õpetaja elukutse ei ole noorte seas atraktiivne. Uuringutest ilmneb, et ka õpetajad ise tajuvad oma ameti vähest väärtustatust ühiskonnas. Arvestades üldist vajadust uute õpetajate järele, asuvad õpetajana tööle liiga vähesed õpetajakoolituse lõpetanud. **Alustavatest õpetajatest omakorda töötavad vähem kui ühe aasta ametikohal umbes 30%ⁱⁱⁱ.** Õpetajakoolituse erialadele sisseastujate arvu samal tasemel püsimine toob aastatel 2018–2025 kaasa **kolmandiku võrra väiksema aineõpetajate pealekasvu võrreldes reaalse vajadusega^{1,iv}**

Tööturu nõudluse ja muutustega kohanemiseks on võtmetähtsusega oma oskuste arendamine. Täiskasvanute (25–64) osalemine elukestvas õppes on alates 2009. aastast püsinud suuremana kui 10%. Viimasel kahel aastal on **elukestvas õppes osalemine teinud aga märgatava hüppe,** saavutades 2017. aastal 17,2% taseme ning ületades sellega tunduvalt ka ELi keskmist (10,9%). Elukestvas õppes osalemise määr on kasvanud eelkõige mitteformaalõppes osalemise arvel (töölalased kursused moodustasid kõikidest kursustest 62,3%). Siiski on **oluline märkida rahvuslikku erinevust** – kui eestlaste seas täiendas end 2017. aastal iga viies täiskasvanu (20,5%), siis mitte-eestlaste hulgas oli vastav näitaja poole väiksem (10,3%). Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaal oli 2017. aastal 28,6% ning on püsinud sarnasel tasemel viimased 3–4 aastat. Eestis ilmneb sarnaselt teiste riikidega tendents, et **elukestvas õppes osalevad vähem need sotsiaaldemograafilised rühmad, kes seda just rohkem vajaksid** – madalama haridustasemega inimesed ja vanemaelised.

Viimaste aastate suurimaid trende **kõrghariduse valdkonnas on üliõpilaste arvu kahanemine** (viimase kümne aasta jooksul ligi kolmandiku võrra) **ja nende vanuse kasvamine.^v**

¹ Prognoos ei võta arvesse võimalikke muutusi õpetajate profiilis ja koolivõrgu muutustes.

Lähiaastatel üliõpilaste languse trend siiski pidurdub ja üliõpilaste arv stabiliseerub (elukestva õppe populaarsuse kasvu ja sündide arvu stabiliseerumise tõttu). Kasvanud on **Eestis õppivate välisüliõpilaste arv**, mis küündib 9,5%-ni üliõpilastest (2017/2018. õa). Kahjuks jääb neist hinnanguliselt vaid viiendik peale õpingute lõpetamist Eestisse tööle.

Oluliseks kõrghariduse näitajaks on kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal earühmas. Eesti on oma **48,4%-ga 2017. aastal üle nii Euroopa keskmisest näitajast** (2017 – 39,9%)^{vi} kui ka 2020. aastaks seatud sihist – 40%. Esineb aga suur sooline tasakaalustamatus – 2017. aastal oli earühma naistest omandanud kõrghariduse 55,6% ja meestest vaid 41,6%. Probleemiks on ka **õpingute katkestajate suur osakaal**, mis on küll viimastel aastatel näidanud vähenemise märke. Õpingute katkestamine on kulu nii riigile kui ka inimestele, kuna kõrgem haridustase tagab paremad võimalused tööturule sisenemiseks ja paremad sissetulekud tööturul.^{vii} Sagedasi katkestamisi ja erialavahetamisi seostatakse ka õppurite vähese omavastutusega.^{viii}

Kestvaks probleemiks on **kõrghariduse vastavus tööturu vajadustele (nii erialade kui ka oskuste mõttes)**. Ühest küljest on kõrghariduse omandanud küll tööturul konkurentsivõimelised, teisest küljest teenivad Eesti kõrgharidusega täiskasvanud vaid 24% enam keskharidusega täiskasvanutest, mis on OECD riikide seas üks kehvemaid tulemusi.^{ix} Osaliselt on see seotud pakkumise ja nõudluse ebakõladega – paljudel on raske leida oma oskustele vastavat tööd ja kui inimene ei saa oma oskusi tööl kasutada, kipuvad need vähenema.^x

Eesti keel on Eesti riigi peamine suhtluskeel kõikides eluvaldkondades, eesti keele elujõudu aitavad kindlustada heal tasemel keeletehnoloogia, keelerakenduste kasutuselevõtmine, eestikeelse terminoloogia arendamine ja levitamine.

Eestis elab ligi 300 000 eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanut, kellest umbes pooled (43–54%) oskavad eesti keelt hästi. 2018. aastal on eesti keelt üldse mitte oskavate inimeste osakaal vanuses 15–74 väiksem kui 10%.^{xi} Kuigi gümnaasiumi lõpetanud venekeelsete noorte eesti keele oskuse tase on pärast eestikeelsele õppele üleminekut järjest paranenud (B2 keeletase oli 2017. aastal saavutamata vaid 17% lõpetajatest), siis endiselt on suureks proovikiviks **eesti keele kui teise keele õpe põhi- ja kutsekeskhariduses**. 2017. aastal saavutas eesti keelest erineva emakeelega õpilastest põhikooli lõpuks vähemalt B1-taseme 65,7%. See tase ei ole piisav, et tagada kõikidele õpilastele edukas jätkamine keskhariduse tasemel.

Eesti riigi peamine eesmärk on tagada eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimine läbi aegade, mis on sätestatud Eesti Vabariigi põhiseaduse preambulis. Globaliseeruv maailmas on oluline hoida **fookus eesti rahvuse, keele ja kultuuri jätkusuutlikkuse tagamisel ning eestluse püsimisel**, saavutades dünaamilise tasakaalu maailmakultuuriga.

Eesti elanikud on kultuurielus osalemisel võrreldes ELi keskmisega aktiivsemad. 2017. aastal osales kultuurielus 78,7% elanikest. **Eesti elanike kultuuritarbimine on järjepidevalt elavnenud**. Kõige enam külastatakse kultuurimälestisi ja kontserte, järgnevad kino, muuseum ja teater. Väga jõudsalt on kasvanud kinokülastajate hulk. Kui aastal 2007 oli kinokülastusi 100 elaniku kohta 120, siis 10 aastat hiljem on vastav näitaja enam kui kahekordne – 267 külastust 100 elaniku kohta (2017). Muuseumid on olulised kultuuripärandi säilitajad ja edasikandjad ning ka muuseumikülastused on märkimisväärselt kasvanud. Kui aastal 2007 oli muuseumikülastusi 100 elaniku kohta ligi 150, siis 10 aastat hiljem on vastav näitaja peaaegu

kahekordne (2017. aastal ligi 270 külastust 100 elaniku kohta). Teatrite külastatavus on viimasel kümnel aastal püsinud stabiilsena, jäädes eri aastatel vahemikku 60–80 külastust 100 elaniku kohta.

Kultuuritarbimise aktiivsus on otseses seoses inimeste haridustaseme ning majanduslike võimalustega – kõrgharidusega inimesed ning ka jõukamad inimesed tarbivad kultuuri märgatavalt rohkem. **Siiski on oluline märkida, et võrreldes eestlastega tarbivad venekeelsed elanikud kultuuri vähem.** Suurimad erinevused on teatri (51% eestlased, 29% venelased) ja raamatukogude külastuses (46% versus 26%), samas spordi valdkonnas on erinevused minimaalsed.

Digitaaltehnoloogia arenguga kaasneb trend, et **inimesed kasutavad üha enam kultuuriteenuseid internetis.** Ajakirjandusväljaannete lugemine ja raamatukogude kasutus muutub üha enam elektrooniliseks ja e-raamatute laiem kasutus vähendab trükitavate raamatute arvu.

Saavutussport on oluline kultuurikandja, tugevdades ühtekuuluvustunnet ja solidaarsust ning panustades rahvusvaheliselt Eesti väärikale esindatusele. Tiitlivõistlustel võidetud medalite arv on viimase 10 aasta jooksul kasvanud. 2017. aastal võitsid eestlased kokku 164 medalit. Olümpiaaladelt töid täiskasvanud kokku 9 medalit ning juuniorid ja noored 12.

---

2. Olulised suundumused Euroopa Liidus

Uusi poliitikameetmeid raamistab eesmärk **luua aastaks 2025 ühtne Euroopa haridusruum^{xii}**, kus kõigil õppuritel oleks võimalik õpirändes osaleda takistusteta, mis omakorda soodustaks Euroopa väärtuste levikut, keeleõppe edendamist, diplomite ja lõputunnistuste vastastikust tunnustamist jne. **Haridusvaldkonna programmide (Erasmus+, Euroopa solidaarsuskorpus) keskmes on elukestev õpe, üleeuroopaline koostöö ja kogemuste vahetus ning suurenev toetus õpirändele**, mis aitab kaasa inimeste oskustele ja terviklikule isiklikule arengule. Lisaks kõrgharidusele liigub **fookus ka üld- ja kutsehariduse õppurite õpirände parandamisele.** Täiskasvanuhariduses soovitakse eelkõige keskenduda tegevustele, mis aitavad parandada madala haridustasemega inimeste kvalifikatsiooni. Hoogustumas on arutelud ELi koostöö üle hariduses ja koolituses pärast 2020. aastat.

Rahvusvahelise koostöö tugevdamist nii ülikoolide kui ka tippkeskuste vahel toetab uus teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogramm „Euroopa horisont“. Programmi raames toetatakse nii ülikoolide, tippkeskuste kui ka ettevõtete võrgustamist.

Haridusvaldkonna oluliseks mõjutajaks saab järjest kiiremini arenev tehnoloogia. Muutub nii õppimiseks ja õpetamiseks kasutatav infrastruktuur (nt tahvlite ja raamatute asemel kasutatakse nutiseadmeid, õppematerjalid ja seminarid on veebis saadaval jne), hariduse omandamise kestus kui ka senised õpetamise meetodid. Digitaalsetest oskustest saavad põhioskused, mida tööturg vajab ning siin on noortel väga suur konkurentsieelis. **Seetõttu on fookus mitte enam vaid digipädevuste kui üldpädevuse arendamisel, vaid infotehnoloogia loomiseks vajalike oskuste arendamisel igal erialal (nt uue digitaalse Euroopa programmi abil).** Tähelepanu tuleb pöörata tehisintellekti arenguga kaasnevate protsesside sotsiaal-majanduslikele mõjudele, eeskätt oskuste teemale. On selge, et tehisintellekt asendab pikemas perspektiivis tööturul mitmed oskused ja tegevused. Lisaks peavad inimesed hakkama

arvestama, et õppimisel ei konkureeri nad enam teineteisega, vaid ka tehisintellektiga, mis on samuti õppimisvõimeline.^{xiii}

Loomevaldkonna toetamist jätkatakse programmi „Loov Euroopa“ raames. See programm pakub loomevaldkonnas tegutsejatele võimalusi luua nii tehnoloogiliselt kui ka kunstiliselt uuenduslikke algatusi. Samuti toetatakse piiriüleseid algatusi, et ühiselt luua ja toota ning levitada Euroopa päritolu teoseid ja muuta need laialt kättesaadavaks. Kultuuriväärtusliku materjali muudab **majanduse püsivaraks digiteerimine, mis loob võimalused innovatsiooniks ja loovaks arenguks kõigis majandussektorites**, tagab kultuurilise mitmekesisuse ja edendab juurdepääsu kultuurisisule.

Eesti keel on üks Euroopa Liidu ametlike töökeeli ja jääb selleks.

---

3. Poliitikasoovitused Eestile

Peamised poliitikasoovitused on kogutud ning üldistatud aastatel 2013–2018 valminud eri valdkondlikest uuringutest, hindamistest, audititest, Euroopa Liidu, OECD või muudest rahvusvahelistest analüüsides ning ekspertide hinnangutest.

1. Toetada haridustasemete ülest koostööd, et tekiks id paindlikumad õpiteed ja kaasavamad, õppijakesksed hariduse omandamise võimalused. Selleks ajakohastada õpi- ja arengukeskkonnad ning õppevara.
2. Muuta vastutuse jagunemist keskhariduse tasemel selgemaks vastutuse riigile koondamise kaudu, jätkata riigigümnaasiumide loomise ja gümnaasiumivõrgu konsolideerimisega. Sellega seoses on vaja terviklikult korrastada rahastamine alus-, põhi- ja keskhariduse tasemel.
3. Kaotada üldkesk- ja kutsekeskhariduse vahelised ranged piirid. Rakendada keskselt korraldatud ühtne sisseastumissüsteem, õpiteede seire ja katkestamisohtu sattuvate õppijate nõustamine ja toetamine.
4. Tagada suurem sidusus alushariduse ja põhihariduse vahel. Alushariduse sisu ja tegevuste korraldus peab toetama lapse arengut ning valmistama teda ette põhihariduses jätkamiseks.
5. Lähtuda alus-, üld- ja kutsekeskhariduse arendamisel ühtluskooli põhimõttest, kus kõik õpilased, olenemata kodusest keelest ja kultuuritaustast, õpivad koos ühtses eestikeelses koolis ning on kaasatud eestikeelsetesse koolivälistesse tegevustesse. Tagada kvaliteetsed eestikeelse kõrghariduse omandamise võimalused.
6. Lähtuda haridussüsteemis terviklikust vaatest pädevustele, mis väärtustab lisaks teadmiste ja kognitiivsete oskuste arendamisele ka metakognitiivseid oskusi ning hoiakute ja väärtuste kujundamist. Tagada, et riiklike õppekavade sisu on asja- ja ajakohane, arvestades sealhulgas õpianalüütika tulemusi.
7. Toetada õpikeskkondade ja õpiprotsesside kujundamisel valdkondade lõimimist. Näiteks ühendada digitaalsete tehnoloogiate kasutamine ja virtuaalõpe inimestevahelise suhtluse ja reaalse maailmaga.
8. Pöörata tähelepanu laste ja õppijate erivajaduste varasele märkamisele ja koostööle noorsootöö-, sotsiaal- jt valdkondade vahel vajalike sekkumiste väljatöötamiseks ja elluviimiseks, mille tulemuseks on ühtne tugisüsteem.
9. Toetada kogukondlikku lähenemist hariduselu edendamisel, sh kaasata vanemad haridusellu.
10. Luua tingimused õpetajate järelkasvu tagamiseks. Viia õpetajate töötingimused kooskõlla kasvanud nõudmistega ja vastutusega ning töökorralduslikud reeglid kooskõlla nüüdisaegse

õpikäsituse põhimõtetega. Töötada välja lahendused teistel erialadel töötavate oma valdkonna spetsialistide kaasamiseks haridussüsteemi.

11. Tagada kõigile õppijatele tehnoloogiline kirjaoskus (oskus luua ise tehnoloogiad) ja võimalus õppida soovi korral süvendatult infotehnoloogiat. Lisada põhihariduse kohustuslikku õppekavasse infotehnoloogia alusaineid (nt võimaldada juba algklassides programmikoodi kirjutamise kogemust vms). Suurendada noorte digipädevuste arendamist mitteformaalses õppes.
12. Hinnata tasuta eestikeelse kõrghariduse eesmärgipärasust, asjakohasust ja kulutõhusust ning leida võimalusi üliõpilaste omavastutuse suurendamiseks kõrghariduses, et õppima asumisel langetataks kaalutletumaid valikuid ja kasvaks surve õppe kvaliteedile.
13. Vähendada ja sulgeda dubleerivaid õppekavasid eri õppeasutustes valdkondades, kus esineb kõrgkooli lõpetanute ülepakkumist.
14. Suurendada kutse- ja kõrghariduse lõpetajate seotust Eesti majanduse ja kultuuriruumiga.
15. Tagada, et süsteemne koostöö tööandjatega kujuneks normiks nii haridussüsteemi ja haridusasutuste juhtimises, õppekavade väljatöötamisel ja arendamisel kui ka õppetöö läbiviimisel, sh praktika korraldamisel.
16. Tagada võimalused sujuvaks liikumiseks nii haridussüsteemi sees kui ka üleminekul hariduse, tööelu ja teiste elukestva õppimise keskkondade vahel. Suurendada töökeskkondades õppimise osakaalu elukestvas õppes. Suurendada noorte kokkupuudet kultuurivaldkondadega kvaliteetse, kättesaadava ja mitmekesise huvihariduse arendamise ja korralduse kaudu ning noorte pädevuste arendamist mitteformaalse õppe kaudu.
17. Arendada edasi tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi OSKA. Töötada välja OSKA tulemusi arvestav paindlik ja püsiva rahastusega elukestva õppe ja täienduskoolituste ning ümberõppe süsteem kõikidele vanuserühmadele, sealhulgas soodustada madala haridustasemega täiskasvanute tagasipöördumist tasemeõppesse.
18. Laiendada suurel määral tasuta eesti keele koolituste pakkumist (vajadus ja soov ca 60 000 inimesel, aastane koolitusmaht praegu kuni 6000 inimest), arendada mentorite süsteemi ning suhtlemisel põhinevaid mitteformaalse keeleõppe võimalusi, et tagada piisav eesti keele oskus nii vene keelt emakeelena kõnelevale elanikkonnale, välistudengitele kui ka sisserännanutele.
19. Soodustada poliitikameetmete kujundamisel kultuuri-, loome- ja spordivaldkonna lõimumist teiste valdkondadega, mis loob laiaulatuslikud eeldused konkurentsivõime, tööhõive, tootlikkuse ja innovatsiooni suurenemiseks.

Poliitikasoovitused tuginevad järgnevatele allikatele:

1. OECD, Education at a Glance 2018, Estonia – Country Note. http://gpseducation.oecd.org/Content/EAGCountryNotes/EST_Estonian.pdf
2. OECD, The Future of Education and Skills. Education 2030 (2018), [https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20\(05.04.2018\).pdf](https://www.oecd.org/education/2030/E2030%20Position%20Paper%20(05.04.2018).pdf)
3. Majandusarengu töögrupi raport (2016) https://www.valitsus.ee/sites/default/files/content-editors/failid/majandusarengu_raport.pdf
4. SA Kutsekoda, Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: haridus ja teadus. Uuringuaruanne (2018) <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/09/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>
5. CentAR, Tallinna Ülikool, Eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: kvaliteet, mõju ja korraldus (2017-2018) <https://centar.ee/case-studies/eesti-keelest-erineva-emakeelega-taiskasvanute-eesti-keele-ope-loimumis-ja-toohoivepoliitikas-kvaliteet-moju-ja-korraldus/>
6. CentAR, Põhi- ja keskhariduseta täiskasvanute tasemeharidusse tagasitoomise toetamine (2014) https://centar.ee/case-studies/taiskasvanute_tasemeharidus/
7. Technopolis, Välisriikide kogemus madala haridustasemega täiskasvanute tasemekoolitusse tagasitoomisel ja nn teise võimaluse hariduse korraldamisel (2017), https://www.hm.ee/sites/default/files/raport_2017.pdf
8. Eesti teadus- ja kõrgharidussüsteemi konkurentsivõime ja arengupotentsiaal. Kõrghariduse ja teaduse pikaajalise rahastamise kava koostamise ja organisatsioonide tegevuste ümberkorraldamise rakkerühma aruteludokument (2018). https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/organisatsioon/failid/rakkeryhmad/ta_rakkeruhma_aruteludokument_7.06.2018.pdf
9. Lühikokkuvõtte kõrghariduse ja teaduse pikaajalise rahastamise kava koostamise ja organisatsioonide tegevuse ümberkorraldamise rakkerühma töö tulemustest (2018), https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/organisatsioon/failid/rakkeryhmad/ennepanekute_luhikokkuvote_7.06.2018.pdf
10. Eesti Euroopa Liidu poliitika 2015–2019, <https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/Failid/EL/elpol-2015-2019.pdf>

ⁱ Eesti Hariduse Infosüsteem (edaspidi EHIS); EUROSTATi 2016. a indikaatori saavutustase – 92,6%.

ⁱⁱ Haridus- ja Teadusministeerium aasta-analüüs 2017. Eesti hariduse viis tugevust. Head oskused. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/head_oskused.pdf

ⁱⁱⁱ Sellio, R., Vaher, K. (2018). Õpetajakoolituse lõpetanud ja alustavad õpetajad EHISe andmetel. <https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/opetajad.pdf>

^{iv} SA Kutsekoda, Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: haridus ja teadus. Uuringuaruanne (2018) <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2018/09/OSKA-Hariduse-ja-teaduse-uuringuaruanne-2018.pdf>

^v Keskmine üliõpilase vanus on kasvanud 25 eluaastalt 27 eluaastani. Samuti on üliõpilaste arv vähenenud viimase 10 aastaga. Allikas: EHIS

^{vi} Eurostat.

^{vii} Katkestamise põhjusi ja tagajärgi on analüüsitud eri uuringutes: [TLÜ analüüs 2015](#), [TÜ analüüs](#), [Edukus tööturul: CEdefopi projekt](#) jt.

^{viii} Eesti teadus- ja kõrgharidussüsteemi konkurentsivõime ja arengupotentsiaal. Kõrghariduse ja teaduse pikaajalise rahastamise kava koostamise ja organisatsioonide tegevuste ümberkorraldamise rakkerühma aruteludokument, 2018.

^{ix} Haridus lähivaates. OECD 2017 (https://www.hm.ee/sites/default/files/eag2017_ee_11_09.pdf)

^x Sealsamas.

^{xi} Centar, Tallinna Ülikool, Eesti keelest erineva emakeelega täiskasvanute eesti keele õpe lõimumis- ja tööhõivepoliitikas: kvaliteet, mõju ja korraldus (2017-2018) <https://centar.ee/case-studies/eesti-keelest-erineva-emakeelega-taiskasvanute-eesti-keele-ope-loimumis-ja-toohoivepoliitikas-kvaliteet-moju-ja-korraldus/>

^{xii} Euroopa Komisjon teatis „Luues tugevamat Euroopat: uued algatused noorsoo-, haridus- ja kultuuripoliitika edasise rolli suurendamiseks“(mai 2018)

^{xiii} 10 trends transforming education as we know it https://ec.europa.eu/epsc/sites/epsc/files/epsc_-_10_trends_transforming_education_as_we_know_it.pdf